Orosz Anna

Szerbia külpolitikája a koszovói háború lezárulásától a tartomány függetlenedéséig

Bevezetés

Szerbia külpolitikáját 2000 óta leginkább az összeegyeztethetetlen célok és eszközök jellemezték, melyek hátterében az elmúlt évtized balkáni történelmének következményei húzódnak meg. Szerbia, éppen akkor, amikor komoly demokratizálódási folyamatok indultak be Közép- és Kelet-Európában, és minden rendszerváltó ország az Európai Közösségekhez való csatlakozást tűzte ki célul maga elé, véres konfliktusba vezette a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságot, melynek köszönhetően fokozatosan kizárta magát a demokratikus nyugati nemzetközi közösségből. A délszláv válságok olyan bel- és külpolitikai kényszerhelyzeteket eredményeztek, melyek mind a mai napig béklyóban tartják a szerb politikai vezetést. A szerb külpolitika fejlődését minduntalan visszaveti a múlt és a jelen problémáinak lezáratlansága, így például Koszovó státuszának tisztázatlansága, a háborús bűnösök megítélésének kérdése. Pedig ezek feloldása kulcs szerepet játszana a jövőre való koncentrálásban, melynek fókuszába mostanra az Európai Unióhoz való közeledés került.

Az alábbi tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy összefoglaljam a szerb külpolitikát érintő legfontosabb tudnivalókat és dilemmákat. Ezzel összefüggésben először a szükséges előzmények bemutatására kerül sor, melyet azon legfontosabb belső és külső tényezők ismertetése követ, melyek hatással vannak a szerb nemzetközi kapcsolatok alakulására és fejlődésére. A tanulmány harmadik fejezetében a főbb külpolitikai prioritásokat és irányvonalakat tekintem át, figyelembe véve azok időbeli hangsúlyváltozásait Koszovó függetlenségének kikiáltásáig. Végül, de nem utolsósorban a magyar-szerb bilaterális kapcsolatok lesznek terítéken, melyet egy rövid összefoglalás és kitekintés követ.

1. Előzmények

Noha a dolgozat középpontjában a koszovói konfliktust követő szerb külpolitika áll, annak megértése és értékelése elképzelhetetlen egy rövid történeti visszatekintés és az ország geopolitikai helyzetének megismerése nélkül. Szerbia a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság egyik domináns tagköztársaságaként fontos pozíciót töltött be Jugoszláviában, s így a balkáni régión belül. A 1980-as évek végétől Jugoszlávia bomlásnak indult a szlovén és a horvát szecesszionista törekvések hatására, melyek a Szlobodan Milosevics vezette csoport centralista törekvéseivel szemben erősödtek fel. 1992-re a folyamat visszafordíthatatlanná vált. Az Európai Közösségek tagállamai 1992. január 15-én elismerték Szlovénia és Horvátország függetlenségét, majd az önálló államok sorát gyarapított Bosznia-Hercegovina és Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYRoM) is. 1992. április 27-én Szerbia és Montenegró részvételével megalakult a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK, Kis-Jugoszlávia) is, ami – miként azt a névazonosság is jelezte - a szocialista jugoszláv állam jogutódjaként kívánt fellépni, ami a későbbiekben lehetővé tette volna az elszakadó szerb területek számára is a csatlakozását.[1] Ezt azonban sem a többi utódállam, sem a nemzetközi közösség nem ismerte el, és a JSZK-ra is,

[1] Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Budapest, 1999, Aula Kiadó

mint új államra tekintett.[2] A szövetségi állam szempontjából ez azzal járt, hogy újra kellett kérvényeznie a felvételét az ENSZ-be és más nemzetközi szervezetekbe. A felbomlási folyamat ezzel azonban közel sem ért véget. A koszovói konfliktus idején komoly politikai változások következtek be Montenegróban is, melynek hatására az „elnyomott kistestvér" kihátrált Szerbia mögül, s a föderáció is bomlásnak indult, melynek sorsa a 2006 májusában megrendezett népszavazással meg is pecsételődött. Montenegró 2006. június 3-án függetlenné vált.

Ezzel a magát a volt Jugoszlávia jogutódjának tekintő Szerbia területe és befolyási övezete 88361 négyzetkilométerre zsugorodott (Jugoszlávia területe meghaladta a 255 ezer négyzetkilométert), elvesztette leggazdagabb területeit és tengeri kijáratait. Ráadásul a területvesztés nem járt a népesség etnikai homogenizálódásával, hanem továbbra is számos kisebbség (magyar, albán, horvát, román, stb.) tarkítja Szerbia etnikai térképét. Az etnikai-nemzetiségi megosztottság szempontjából kiemelendő területek a Vajdaság, ahol a magyarok aránya 15 százalék körülire tehető (1918-ban még 24 százalék) és Koszovó, ahol a lakosság több mint 85 százaléka albán nemzetiségű.[3] További megosztottságot eredményez a társadalmon belül a vallási sokszínűség is. A lakosság 65 százaléka ortodox, 19 százaléka muzulmán, 4 százaléka római katolikus, 1 százaléka protestáns.[4]

A fokozatos geopolitikai súlycsökkenést további tényezők is fokozták. Az 1995. évi daytoni béke-megállapodást követően az albán többségű Koszovóban törtek ki zavargások, melyeket súlyos etnikai összecsapások követtek. Milosevics azon tervére reagálva, hogy előzze a koszovói albánokat, a NATO 1999-ben bombázni kezdte Szerbiát, a nemzetközi közösség pedig, folytatva régi gyakorlatát egyéb gazdasági szankciókkal és embargókkal sújtotta az országot, melynek negatív társadalmi hatásai belpolitikailag kérdőjelezték meg a háború értelmét. Koszovót az ENSZ BT 1244. számú határozata értelmében nemzetközi felügyelet alá vonták, de 2008. februárjában egyoldalúan kikiáltotta függetlenségét, melyet azonban Szerbia azóta sem ismert el.

Szerbia gazdasága a bombázásoknak és a kiterjedt, nemzetközi szankcióknak köszönhetően rendkívül rossz állapotba került. 2000-ben Szerbia és Montenegró GDP-je 8,1 milliárd USD volt, az egy főre eső nemzeti jövedelme pedig 1250 USD.[5] Az adatokkal kapcsolatban azonban megjegyzendő, hogy a két köztársaság közül Szerbiában koncentrálódtak a gazdasági nehézségek, így a szerb adatok a fentieknél is rosszabbak voltak. A munkanélküliség még manapság is 30 százalék fölött van. Az államadósság hatalmasra duzzadt, egyes tanulmányok szerint meghaladta a tizenkét milliárd amerikai dollárt, és így az ország összesített GDP-jét,[6] ami a háború következtében 1999-ben az 1989-es szint felére esett vissza. A gazdaság lendületbehozása nagyban függ a külföldi hitelek és segélyek folyósításától. A fenti körülményeknek köszönhetően a külső nyomásgyakorlásnak számos módja áll a nemzetközi közösség rendelkezésére.

Milosevics bukására végül is 2000 őszén került sor, mely megnyitotta Szerbia számára az Európába visszavezető utat. Az új vezető elitnek rövidtávon az ország elszigeteltségének a megszüntetését

---

[2] Juhász József – Márkusz László – Tálas Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában.* Budapest, 2003, Zrínyi Kiadó

[3] Balázs Katalin – Szalóki Katalin: *Balkáni viszonyok- az EU és a nyugat-balkáni országok kapcsolata.* In *Európai Tükör*, 2006. július – augusztus. 7 – 8. sz., 125.

[4] *Szerbia. Kétoldalú kapcsolatok. Általános adatok.* (http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldalu_kapcsolatok/ketoldalikapcsolatok.aspx?d=%c3%81ltal%c3%a1nos+adatok&c=125&z=Eur%c3%b3pa, 2007. 10. 11.)

[5] *Serbia and Montenegro Data Profile*, World Bank, http://devdata.worldbank.org/external/CPProfile.asp?SelectedCountry=YUG&CCODE=YUG&CNAME=Serbia+and+Montenegro&PTYPE=CP, 2007. 10. 26.

[6] Maak, Klaus Joachim – Erhardt, Wolfram: *Ein nachhaltiges Reformklima tut not*. In *Internationale Politik.* 2001. 3. sz.

kellett megvalósítania, illetve meg kellett teremtenie a minimális feltételeket a nemzetközi kapcsolatok rendezésére. Csak ezt követően láthattak neki azoknak a feladatoknak, amelyek megoldása Szerbia euroatlanti integrációjához vezethetnek el. Ez utóbbi eléréséhez egy meglehetően rögös utat kell bejárnia a rendszerváltozás útjára lépő Szerbiának, melyet számos külső és belső tényező determinál.

2. A szerb külpolitikát befolyásoló külső és belső tényezők

Szerbiában - hasonlóan más hosszú történelemre visszatekintő európai országhoz - a történelmi tradícióknak és a nemzeti identitásnak rendkívül fontos szerepe van a külpolitika formálásában. Különösen relevánsnak tekinthető ez a megállapítás az elmúlt néhány év szerb diplomáciájára.[7] A nemzeti identitás és külpolitika szerteágazó kapcsolatának elemzése Szerbia esetében önmagában is egy rendkívül nagy téma, tekintettel annak időbeni módosulásaira és hangsúlyeltolódásaira, ezért jelen tanulmányban annak csak rövid összefoglalására szorítkozom.[8]

A szerb identitás rendkívül küzdelmes és hosszú történelmi folyamat révén alakult ki, melynek hatására a szerb nemzettudatban nagyon erősen jelen van a militarista szemlélet, illetve a szerb kivételesség eszméje. Ennek megfelelően az erőpolitika is prioritást élvezett a szerbek külpolitikai eszköztárában, mely azonban a koszovói háborút követően szalonképtelenné vált, és melyet 2000 után egyre inkább kompromisszumképesebb gyakorlat váltott fel. A külpolitikai orientáció megválasztásában a hagyományos pánszláv eszmének és az ortodoxiának – a szerb identitás folytonosságát biztosító tényezőnek – is fontos szerepet tulajdoníthatunk, melyek elsősorban az Oroszországgal kialakított kapcsolatok, illetve szimpátia tekintetében kiemelkedő jelentőségűek, de a Koszovóhoz való viszonyt is jelentősen befolyásolja. Ami a jugoszlávizmust illeti, az elsősorban a szerbek területi megközelítését, a szerbek (a szerb diaszpóra) nemzeti egyesítését szolgálta és szolgálja, mely jelenleg „hivatalosan" csak Koszovóval szemben érvényesül, de a bosznia-hercegovinai kapcsolatokat is érintette és érinti.

Visszatérve Koszovóra annak aktualitása miatt, érdemes kitérni annak szerb kötődéseire. A terület a török hódítások idején nyert kiemelt helyet a szerb történelemben, egyrészt a fontos ortodox vallási központjai (pl. Peć) miatt, melyek ellenálltak a törökök beolvasztó törekvéseinek és így garantálták a szerb identitás fennmaradását, másrészt olyan történelmi események kötődtek hozzá, mint az 1389-es rigómezei csata („szerb Mohács"), melyek szintén jelentős hatással voltak a szerbek nemzettudatára.[9] Mindezek következtében Koszovót a szerb nemzet bölcsőjének tekintik, és ezért annak elszakítása, kiválása elfogadhatatlan a szerbek szempontjából, s így annak elfogadása valamely politikai párt részéről, politikai öngyilkosság lenne. Mindazonáltal a nemzeti egység gondolatának további felértékelődése Bosznia-Hercegovina és Horvátország szerblakta részeinek elvételével megkezdődött, mivel azon területek elcsatolása fokozta a szerbek diaszpórikus elhelyezkedését, kisebbségi létét, ami a többi tényezővel együttesen a szerb nacionalista külpolitikai szemlélet alapjául szolgált és szolgál. Ezzel időben párhuzamos, de ellentétes hatása volt a háborús vereségeknek a szerbek kisnemzeti tudatának a megjelenése.

Azt, hogy a fent említett identitáselemek milyen mértékben határozzák meg a szerb külpolitika formálását, azt az adott időszak belpolitikai helyzete és a hatalmon lévő elitek attitűdje is befolyásolja. Milosevics bukását követően elsődlegesen két párt vetélkedése határozta meg a legfontosabb politikai pozíciók elosztását. Az egyik, az 1992-ben megalakult Szerbiai Demokrata

[7] Juhász, József: *Defenzív nacionalizmus és pragmatizmus a posztmilosevicsi Szerbiában*. In Kiss J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában.* Budapest, 2003, Teleki László Alapítvány, 239.

[8] Részletesen lásd Juhász József 2003-ban írt tanulmányát.

[9] Juhász 1999

Párt (DSS), melynek frontembere Vojiszlav Kostunica, aki 2000. október 6. és 2003. március 7. között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szövetségi államfője volt, majd 2004 márciusában Szerbia kormányfőjévé választották. A DSS és maga Kostunica is Milosevics ellenzékének jeles képviselője volt, ennek ellenére a párt a szerb nacionalista politika továbbvivője, még ha nem is a milosevicsi módszerekkel. Kostunica külpolitikai orientációját érdemben befolyásolja a szerb nemzeti egység eszméje, a szláv népekkel való szimpátia és az ortodoxia. Külpolitikai érvelését azonban inkább a védekezés, és a történelmi sérelmek külső szereplőkre hárítása jellemzi, melyet Juhász József „defenzív nacionalizmusként" definiál.[10] Ezzel szemben a Demokrata Párt (DS) egy a külpolitika szempontjából már jóval pragmatikusabb irányvonalat követett. A DS először 2001 januárjától, Zoran Djindjics kormányfősége alatt került vezető pozícióba. Elsődleges feladatának tekintette a szerb gazdaság világgazdasági viszonyokhoz való igazítását, és hozzá is látott a belső reformokhoz. A DS munkáját azonban beárnyékolta annak állítólagos maffiacsoportokkal való kapcsolatai, ami elsősorban a belpolitikában vezetett problémákhoz. A gazdasági és pénzügyi reformok kivitelezésében azonban nagy segítséget jelentett a DS-nek koalíciós partnere, a G-17 (később G-17+) elhivatottsága is, melyet Mladjan Dinkics képviselt a legkiemelkedőbben. Ami a külpolitikát illeti, Djindjics pragmatizmusa nem párosult kritikátlan Nyugat-pártisággal, mindazonáltal az európai integrációt az első számú célok között tartotta számon, s ennek fejében engedmények megtételére is hajlandó volt (például hágai székhelyű Nemzetközi Törvényszékkel szemben), leszámítva természetesen, a már fent tárgyalt Koszovó kérdését.[11] 2004 óta a párt az államfői poszt révén nyer befolyást, melyet jelenleg is Borisz Tadics tölt be. Vagyis 2003 és 2004 fordulóján egy váltás következett be az államfői és a kormányfői poszt pártállásában - még akkor is, ha jugoszláv elnöki és szerb kormányfői posztokról van szó -, így ha fordított helyzetben is, de 2008 közepéig, a Kostunica kormány bukásáig jellemző maradt a két párt közti ellentét. Az említett pártok mellett 2003 végétől két szélsőséges nacionalista párt is felszínre tört: egyrészt a korábban Milosevics vezette Szerb Szocialista Párt (SPS); másrészt az egy másik háborús bűnökkel vádolt politikus, Vojiszlav Seselj féle Szerb Radikális Párt (SRS).[12] Az ultrák előretörése, noha azok nem vesznek részt a kormánykoalícióban, annyiban mégis befolyásolja a külpolitikát, hogy a közhangulat befolyásolása révén a nacionalisták behatárolhatják a kormányerők mozgásterét, ami jól jelzi a bel- és külpolitika erőteljes összefonódását Szerbiában. E fejleményeknek különösen a háborús bűnösök Hágának történő kiadásával, valamint Koszovó státusának rendezésével összefüggésben van jelentőségük. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a belső problémák (magas munkanélküliség, korrupció, stb.) miatt a hétköznapi szerbek számára előtérbe került a mindennapi megélhetés kérdése szemben Koszovó megtartásával, de mindezt a szerb politikai elit még nem vette tudomásul.

A komoly gazdasági és adóssággondok más tekintetben is kihatnak a külpolitikára. A gazdasági recesszió felszámolása és a gazdaság növekedési pályára állítása ugyanis külső financiális forrásokhoz köti Szerbiát, ami a gazdasági nyomásgyakorlás eszközét adja a nemzetközi közösség kezébe. Ennek révén el is jutottunk a befolyásoló tényezők külső csoportjához. Ez alatt elsősorban a külső aktorok (pl. EU, Egyesült Államok, Oroszország, NATO, stb.) fellépésének jellegét értem, mivel azok határozottsága, az álláspontjuk melletti szilárd kiállásuk döntően befolyásolja azt, hogy Szerbia mennyire enged inkább a belső kényszerek nyomásának. Ennek időbeli alakulásában döntő szerepet játszik az, hogy hogyan alakul a fenti aktorok érdeklődése a térség iránt. Míg 2003-ig az Egyesült Államok rendkívül aktív politikát folytatott a Balkánon, addig az azt követő években az EU vált a legfontosabb partnerré a transzformáció szempontjából.

[10] Juhász 2003, 247.
[11] Bideleux, Robert- Jeffries, Ian: *The Balkans. A post-communist history*. New York, 2007, Routledge
[12] Heeskens, Jörg: *Das politische System Serbiens nach einem Jahr staatlicher Eigenständigkeit*. In *Internationale Politik*. 2007. 4. sz.; Bideleux 2007.

Szintén a külső befolyásoló tényezők között érdemes megemlíteni a hágai Nemzetközi Törvényszéket. A vele való együttműködés ugyanis a szerb hosszú távú külpolitikai célok megvalósításának sine qua nonja. A vele való együttműködés hiánya ugyanis szinte automatikusan maga után vonja az említett a nyugati országok és a nemzetközi szervezetek támogatásának megvonását, és a kapcsolatok elhidegülését. Koszovó esete már kevésbé egyértelmű e tekintetben, mivel Washington kivételével – mely a tartomány függetlensége mellett foglal állást – a nemzetközi közösség nem egységes annak megítélésében, hogy mi lenne az ideális megoldás. Oroszország képezi az ellenpólust az Egyesült Államokkal szemben, és így Moszkva tekinthető a legfontosabb szerb szövetségesnek a koszovói kérdésben. Mindazonáltal a frissen függetlenedett tartomány státusának rendezetlensége megakadályozza, hogy Szerbia teljesen a jövő kapcsolatainak építésére koncentráljon.

Ezeknek a kapcsolatoknak a középpontjába érthető módon az Európai Unió, az Egyesült Államok, Oroszország és a szomszédos országok kerültek, míg más térségek háttérbe szorultak. Ezt a tendenciát erősítette a hidegháború befejeződése is, mely előtt a JSZSZK az el nem kötelezettek mozgalmának egyik hangadó állama volt, s melyen belül kiterjedt kapcsolatokat ápolt ázsiai, dél-amerikai és afrikai országokkal. A nemzetközi környezet megváltozása, a JSZSZK szétesése, valamint Szerbia lesújtó gazdasági állapota mind abba az irányba hatnak, hogy ezek a kapcsolatok majd csak évek múlva kaphatnak hangsúlyt. Ez alól talán csak Kína kivétel, mellyel folyamatosan bővültek a gazdasági és politikai kapcsolatok az utóbbi években, de véleményem szerint, ez elsősorban Kína felemelkedésének mintsem a szerb törekvéseknek a következménye.

A fentiekből jól látható, hogy Szerbia esetében nem is olyan egyszerű tisztán szerb külpolitikáról beszélni. A belső tényezők mellett ugyanis legalább olyan súllyal, egymással kölcsönhatásban esnek latba a külső szempontok és aktorok is. Ezek összjátéka egy rendkívül dinamikus, sok fordulatot és ellentmondást tartalmazó külpolitikát eredményezett, ami csak fokozatosan tisztulhat le, részben egyes befolyásoló tényezők megszűnésével, valamint Szerbia belső problémáinak rendeződésével..

3. A szerb külpolitika legfőbb prioritásai és irányvonalai

3.1. A demokratizálódó Szerbia külpolitikájának első évei

3.1.1. Az első lépés: A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság nemzetközi elszigeteltségének megszüntetése

Az új szerb külpolitika első szakaszát nagyjából 2000 és 2003 közé datálhatjuk, vagyis a Milosevics 2000 őszén bekövetkezett bukásától és az azt követő demokratikus fordulattól egészen nagyjából a DS kormány bukásáig. A parlamenti választások után az új vezető elit elsődleges feladatává a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság nemzetközi elszigeteltségének felszámolása, valamint nemzetközi kapcsolatainak rendezése váltak. Ez a diplomáciai kapcsolatok felújítása és létesítése mellett a világgazdaságba való integrálódási folyamatot is magába foglalta, ami maga után vont bizonyos gazdasági reformokat is. Minderre 2001-től kerülhetett sor, a Djindjics vezette kormánykoalíció reformjai révén.

Ezeknek köszönhetően 2000-ben és 2001-ben Szerbiának sikerült helyreállítania kapcsolatait a legfontosabb univerzális és európai nemzetközi szervezetekkel, így az ENSZ-szel (2000. november 1.) és annak szakosított szerveivel (pl. UNESCO, UNIDO, stb.). Sok ország, így az Egyesült Államok, Franciaország, az Egyesült Királyság és Németország csak ezt követően, november 17-én vette fel a JSZK-val a diplomáciai kapcsolatokat. Felvette tagjai közé továbbá az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (2000. november 10.), a Nemzetközi Valutaalap (2000. december 20.), valamint a Világkereskedelmi Szervezet (2001. szeptember 25.) is. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Banknál 2001. január 19-én, míg a Világbanknál ugyanazon év május 8-án

szerzett tagságot, melyek jelentőségét az onnan megszerezhető pénzügyi támogatások adták. Viszonylag lassan sikerült azonban csatlakoznia az Európa Tanácshoz, ami csak 2003. április 3-án vette be tagjai közé, a Djindjics meggyilkolását követő razzia láttán.[13]

A nemzetközi szervezetekbe való belépésnek rendkívül fontos szerepe volt egyrészt abban, hogy a jövőben Szerbia aktívan részt vehessen azokban a vitákban és egyeztetésekben, melyek a háborút követő békés rendezést, valamint Koszovó státusának véglegesítését szolgálják. Másrészt a nemzetközi közösségbe való reintegráció, a nemzetközi kapcsolatok rendezése volt a minimális előfeltétele az olyan hosszú távú szerb céloknak is, mint például az uniós tagság. E tekintetben az első három év külpolitikája sikeresnek volt tekinthető, hiszen sikerült elérni, hogy ne teljesen a fejük fölött döntsenek a szerb sorskérdésekről. Mindazonáltal ez a siker nem volt teljes körű.

3.1.2. Tisztázatlan külpolitikai irányvonalak

Vojiszlav Kostunicát 2000. október 6-án választották szövetségi államfővé, mely pozícióban rendkívül aktív külpolitikát folytatott, ami azonban nem volt mentes a belső ellentmondásoktól. Amint arról már korábban is szó esett, Kostunica a szerb nemzeti identitás elemeit rendkívül fontosnak tartotta, és igyekezett is azokat beépíteni tevékenységébe, ami azonban számos alkalommal összeütközésbe került az ország egyéb, nyugati országokhoz és nemzetközi szervezetekhez fűződő érdekeivel és célkitűzéseivel. Ennek legszembetűnőbb példái a korszak elején az Oroszországgal és az Amerikai Egyesült Államokkal kialakított viszonya, valamint a hágai Nemzetközi Törvényszékkel szembeni harcos kiállása. Az alkotmányjogászi múlttal is rendelkező szövetségi államfő ugyanis már kezdettől fogva illegitimnek és a szerbeket kollektíven büntetni akaró intézménynek, Washington eszközének tekintette a törvényszéket, és még Milosevics kiadására sem lett volna hajlandó. Kostunica a háborús bűnösök felelősségre vonását egy szerb törvényszék keretében kívánta elintézni, a nemzetközi közösség beavatkozása nélkül. Egy másik elképzelése a NATO felelősségre vonása lett volna Hága előtt, de azt egyöntetűen leszavazta a Nyugat.[14]

Emellett Kostunica rendszeresen kifejtette Nyugat- és Amerika-ellenes álláspontját, és a szláv, ortodox szolidaritásra alapozva próbálta javítani az oroszokkal való kapcsolatokat. Többek között már 2000 októberében, amikor az államfő Moszkvába utazott, úgy írta le az Egyesült Államokat, mint a „jelen század egyik totalitárius társadalmát", de a britekről is hasonlóan negatívan nyilatkozott.[15] Az oroszokkal való párbeszédnek konkrét eredményei is voltak: Kostunicának sikerült megállapodnia Moszkvával, 2000 végén az orosz gázszállításokról.[16] Az Egyesült Államokkal való kooperációra általában kényszerhelyzetben került sor a részéről. Ez történt 2000 októberében is, mikor még az SPS volt kormányon Szerbiában, és politikai felügyelet alá akarta vonni a rendőrséget, az amerikai vezetés olajembargóval és repülési tilalommal válaszolt. Ennek elhárítására utazott Kostunica Clinton elnökhöz, és vállalt föl engedékenyebb álláspontot a koszovói albánokkal és a montenegrói függetlenséggel kapcsolatban.[17]

Mindez azonban nem jelentette a hagyományos nagyszerb eszme feladását mindennapi retorikájában, illetve felfogásában. Ezt tükrözte a 2000. október 22-i boszniai látogatása is, melyen ugyan elismerte a daytoni béke-megállapodást – melyért egyébként korábban Milosevicset bírálta –,

[13] Gallagher, Tom: *The Balkans in the New Millennium. In the shadow of war and peace.* New York, 2005, Routledge, 126.
[14] Bideleux 2007
[15] Gallagher 2005, 117.
[16] Juhász 2003, 247–248.
[17] Bideleux 2007, 276.

de nem kért bocsánatot a szerbek által, a délszláv háborúban elkövetett kegyetlenkedésekért.[18] Egy alkalommal még azt is kijelentette, hogy Bosznia-Hercegovina szerb entitása, a Republika Srpska még mindig szoros kapcsolatok fűzik Szerbiához (úgymond annak „előkertje"[19]), és amennyiben Koszovó függetlenedik, akkor a boszniai határokat is módosítani kell.[20] Mindazonáltal ez a meglehetősen kemény hangvételű politizálás a következő években valamelyest mérséklődött, részben Koszovó, részben Szerbia egyéb gondjai miatt, és a boszniai szerbekkel való kapcsolatok ápolása egy időre visszaszorult a gazdasági és kulturális területekre.[21]

A szerb külpolitikában felfedezhető feszültségeket tovább erősítette Zoran Djindjics is. Djindjicset 2001. január 25-én választották Szerbia miniszterelnökévé, és kormányával számos reformot vitt keresztül annak érdekében, hogy konszolidálja Szerbia gazdaságát. A reformok azonban számos visszaéléssel kapcsolódtak össze, ami önmagában kiváltotta Kostunica rosszallását Djindjiccsel szemben. Ami azonban a külpolitikát illeti, a jugoszláv államfő és a szerb kormányfő közti hatalmi csatározás rendkívüli módon megjelent a Hágával való együttműködésben. Djindjics ugyanis felismerte, hogy a JSZK és Szerbia „felemelkedése" elképzelhetetlen Milosevics kiadása, és a Nemzetközi Törvényszékkel való együttműködés hiányában. A volt elnök letartóztatására, majd titkos átadására végül is 2001 áprilisában és júniusában került sor, ami aztán komoly konfliktushoz is vezetett a kormány- és az államfő között.[22] Kostunica ugyanis megkezdte annak a szerb törvényszéknek a felállítását, mely felelősségre vonta volna a háborús bűnösöket. Djindjicsnek nem volt egyszerű dolga, mivel korábban a szerb alkotmánybírák megsemmisítették azt a kormányrendeletet, mely engedélyezte volna a volt elnök és más háborús bűnösök kiadatását Hágának, így saját bíróságát megkerülve kellett cselekednie.

Másrészt 2001 márciusa óta az Egyesült Államok is többször fenyegetőzött szankciók bevezetésével és a segélyek visszatartásával, amennyiben elégtelennek értékeli a szerb együttműködést Hágával. Így nem véletlen, hogy egy nappal Milosevics letartóztatását követően újabb ötven millió dollárnyi támogatás érkezett az Egyesült Államokból, és hogy Bush elnök támogatásában részesítette Szerbiát a 260 milliós IMF kölcsönnel kapcsolatos tárgyalások során. Hasonló bőkezűségről tettek tanúbizonyságot az országok Milosevics átadásakor is. 2001. június 29-én, egy nappal a kiadatás után egy brüsszeli donorkonferencián 1,28 milliárd dollárt szavaztak meg a JSZK-nak. Mindez azonban nem nyújtott védelmet a belpolitikai válság ellen, mely során a szövetségi miniszterelnök, Zoran Zsizsics is lemondott mandátumáról. Egészen, 2001 novemberéig Kostunica sem járult hozzá, hogy egy törvény keretében rendezzék a Hágával való viszonyt. A hirtelen váltást, ahogy eddig is, a gazdasági problémák erőszakolták ki. Ezúttal a Párizsi Klub ajánlotta föl, részben Dinkics, központi banki elnök sikeres politikájáért, részben a Hágával való kooperációért azt, hogy leírja a JSZK 4,6 milliárdos tartozásának kétharmadát, s ennek jelentőségét a szövetségi államfő elismerte.[23] Kostunica viszonya Hágával ennek ellenére nem javult, ami 2002 márciusára a kapcsolatok elhidegüléséhez vezetett az Egyesült Államokkal, melynek következtében nem csak az amerikai, de az IMF-től érkező segélyek is elmaradtak. Ezt követően, 2002. április 9-én került elfogadásra az a szövetségi törvény, mely a Nemzetközi Törvényszékkel való együttműködést szabályozta. Ennek lényegi eleme az volt, hogy a már keresett „nagy halakat", valamint a már körözött személyeket kiadják Hágának, de azokat a bűnösöket, akikre a törvény életbelépése után ad ki körözést Hága már nem adja ki a JSZK.[24] A törvény elfogadása ellenére még

[18] Bideleux 2007, 277.
[19] Meier, Viktor: *Der Balkan auf dem Prüfstand*. In *Internationale Politik*. 2001. március, 3. sz., 2.
[20] Meier 2001, 4.
[21] Juhász 2003
[22] Bideleux 2007, 214–15.; Gallagher 2005, 117–18.; Juhász 2003, 254–55.
[23] Juhász 2003
[24] Bideleux 2007, 294.

2003 elején is lesz példa arra, hogy az Egyesült Államok a segélyek visszatartásával tartotta sakkban a jugoszláv-szerb vezetést.

Közben a montenegrói törekvések eredményeképpen egy lazább konföderációvá alakult át a volt JSZK, s a szövetség lazulására is utalva, fölvette a Szerbia és Montenegró elnevezést. A korábbi szövetségi államfői pozíció innentől megszűnt, így várható volt, hogy újra fognak rendeződni a politikai pozíciók. 2003 márciusától az állami unió elnöke a montenegrói Szvetozar Marovics lett. Az ő fellépése elsősorban a szomszédos országokkal való kapcsolatokban éreztette a hatását. Ugyanis Kostunica, noha aláírta a Délkelet-európai stabilitási paktumot 2000. október 26-án, a kereskedelem liberalizálására vonatkozó szerződéseket a szomszédos országokkal 2001 júliusában, valamint részt vett 2002 júliusában azon találkozón, ahol horvát és bosnyák kollégájával a bizalom és a kereskedelem erősítéséről tárgyaltak – ami annak felismerését jelezte, hogy a JSZK-nak is részt kell vennie a regionális szintű konszolidációban és együttműködésben –, de sohasem kért bocsánatot a szerbek által elkövetett kegyetlenségekért. 2003-ban Stipe Mesics, horvát államfő történelmi látogatást tett Szerbia és Montenegróban, melyen Marovics is csatlakozott hozzá, elnézést kért mindazért, amiért Kostunica soha. Tárgyaltak a menekültek kérdéséről, és újra beindították a rendszeres repülőjáratokat Belgrád és Zágráb között. Hasonló előrelépések történtek Bosznia-Hercegovina irányába is.[25]

Mindeközben Szerbiában is belpolitikai változások következtek be Djindjics 2003. március 12-i meggyilkolása miatt. Helyét az egykori jugoszláv belügyminiszter, Zoran Zsivkovics foglalta el, aki azonnal szükségállapotot és kiterjedt razziát rendelt el a tettesek leleplezésére. A Zsivkovics-kormány alatt az Egyesült Államok vízummentességet adott Szerbiának, de emellett folytatta hagyományos „segélyt Hágáért" adok-kapok politikáját. Zsivkovics, elődje pragmatikus politikáját követve igyekezett jó kapcsolatokat kialakítani az Egyesült Államokkal. 2003 júliusában szerb csapatokat ajánlott föl az ifjabb Bushnak az iraki és afganisztáni hadműveletekhez, melyet azonban az amerikai fél visszautasított. Ami Hágát illeti, 2003 októbere újabb fordulatot hozott. Carla de Ponte, a főügyész újabb embereket helyezett vád alá a katonai és rendőri vezetésből, amit Szerbiában annak a hallgatólagos megállapodásnak a felrúgásaként értékeltek, ami a már korábban említett együttműködésről szóló törvény elfogadásakor született. Ezt azonban del Ponte elutasította. Ezek után a szerb kormányzat nem sietett, hogy a Szerbiában nemzeti hősöknek tekintett vádlottakat kiadja. Ezzel párhuzamosan az országban hatalmas elégedetlenségi hullám indult el a sikertelen reformok miatt, ami az akkori DS-kormányzatot is elsöpörte, melynek következtében előrehozott választásokat rendeztek Szerbiában.

3.1.3. Formálódó kapcsolatok az Európai Unióval és a NATO-val

A külpolitikai orientáció tisztázatlansága ellenére, a fentebb bemutatott eseményekkel párhuzamosan beindulhattak azok a folyamatok, melyek Szerbiát az euroatlanti integráció irányába terelték. Azon belül is elsősorban az uniós irányvonal nyert szélesebb támogatottságot, mivel a NATO-val való kapcsolatok „baráti alapokra" helyezése az 1999-es bombázások miatt csak lassabban mehetett végbe. Az EU önálló nyugat-balkáni politikája a 2000. novemberi zágrábi nyugat-balkáni konferencián elindított stabilizációs és társulási folyamat (Stabilization and Association Process, SAP) keretében öltött testet. Ennek egyrészt részét képezi az európai perspektíva – melyet először a 2000-ben megrendezett feirai Európai Tanács ülésén vetett fel az EU, majd a 2003-as thesszaloniki Európai Tanács ülésén meg is erősítette azt –, másrészt a pénzügyi támogatásnak, a CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization) programnak a bevezetése.

[25] Bideleux 2007, 306.

Szerbia uniós kapcsolatainak rendezésére 2000 októberétől került sor, amikor is az EU eltörölte a szankcióit és nagymértékű pénzügyi támogatásokat ígért a JSZK-nak. Kostunica október 14-én részt vett az EU biarritzi találkozóján, ahol az EU kétszáz millió euró értékben ígért sürgősségi segélyt. Az intézményes keretek megteremtése 2000 novemberében kezdődött el egy az EU segítségnyújtásáról és támogatásáról szóló keretegyezmény megkötésével, valamint mindkét tagköztársaságot autonóm kereskedelmi kedvezményekben részesítette az EU. A JSZK-t formálisan is meghívták a már említett zágrábi konferenciára, de Koszovót már ott Bernhard Kouchner képviselte, és nem a szerbek. Ezt követően 2001 júliusában felállt az ún. EU-FRY konzultációs munkacsoport (EU-FRY Consultative Task Force), mely a szerb rendőri szervezet megreformálásához igyekezett segítséget nyújtani, s melyet 2003 közepétől a megerősített állandó párbeszéd (Enhanced Permanent Dialogue) váltott fel.[26] A másik oldalon 2002-ben a szerb kormány felállította az európai integrációs folyamatokért felelős tanácsot, egy olyan tanácsadó testületet, melynek a feladata az uniós csatlakozással kapcsolatos teendők felmérése és irányítása lett, valamint az uniós csatlakozási folyamat koordinálásáért felelős bizottságot, mint operációs testületet.[27] Fontos fordulópontot jelentett az EU-Szerbia kapcsolatokban a „thesszaloniki nyugat-balkáni agenda" meghirdetése 2003-ban, melynek értelmében Szerbia is potenciális tagjelölt országgá válhatott. 2003 szeptemberében született is egy közös deklaráció az EU és Szerbia közti politikai dialógusról, melynek köszönhetően rendszeressé váltak a külügyminiszteri találkozók az EU és Szerbia között. Az intézményes keretek létrejötte mindazonáltal nem jelentette azt, hogy a kapcsolatok zökkenőmentessé váltak.

Az EK/EU Szerbiához fűződő viszonya mindig is bizonytalan és ellentmondásos alapokon állt. A kilencvenes évek elején, amikor a JSZSZK nyilvánvalóan bomlásnak indult, az akkori EK nem tudott határozott álláspontot kialakítani az állami szuverenitás védelme és a nemzetek önrendelkezési jogának elismerése között. Az Európai Közösségek kezdetben még inkább Jugoszlávia egységét forszírozta, majd nem sokkal később elismerte az új államokat. Az EU bizonytalan politikai állásfoglalása miatt – de hasonló volt a helyzet az Egyesült Államokkal szemben is – számos kritikus vélemény fogalmazódott meg vele szemben. A háború végével azonban a kölcsönös előnyök érdekében – így Szerbia szempontjából a segélyek elnyerése, az EU szempontjából a biztonsági fenyegetések csökkentése – indokolttá tették a kiterjedtebb együttműködést. Az EU 2000-ben 650, 5; 2001-ben 385,5; 2002-ben 351,6; 2003-ban pedig 324,3 millió euró támogatást adott Szerbiának és Montenegrónak[28], de Carla del Ponte már ekkoriban támadta az uniót, hogy a segélyek megvonásával nem gyakorol kellő nyomást Szerbiára a törvényszékkel való együttműködésének előmozdítása céljából.[29] Másrészt a 2000-től bevezetett uniós kereskedelmi kedvezményekkel való visszaélések (pl. a cukor esetében) is negatívan érintették a kapcsolatokat.[30]

A kapcsolatok kiegyensúlyozott fejlődését befolyásolta továbbá az a körülmény is, hogy a Milo Djukanovics vezette Montenegró egyre erőteljesebben hangsúlyozta függetlenedési törekvéseit. Szerbia számára ez azzal a fenyegetéssel járt, hogy esetleg a többi autonóm tartomány (pl Vajdaság, Koszovó) is hasonló követelésekkel fog előállni. Az EU és a többi nyugati hatalom is attól tartva, hogy ez láncreakciót indíthat el a Balkánon, inkább a folyamat lassítására törekedett – míg

[26] Szemlér Tamás: *Az Európai Unió és a balkáni országok kapcsolatai.* In Inotai András – Novák Tamás – Szanyi Miklós – Szemlér Tamás: *Fordulóponton a délkelet-európai gazdaságok?* VKI Műhelytanulmányok 70. szám, 2006. január, 26–27.

[27] Priorities. Serbia - European Union relations and cooperation (Ministry of Foreign Affairs→Foreign Policy→ Serbia - European Union relations and cooperation: http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm, 2007. 11. 03.)

[28] Szemlér 2006, 29.

[29] Gallagher 2005, 118.

[30] Gallagher 2005, 125.

korábban, Miloseviccsel szemben éppen támogatták azt. Az akkori külügyi főképviselőnek, Javier Solanának sikerült elérnie, hogy egy átmeneti három évre – ami után népszavazást is tarthattak az önállóságról –, lazább államszövetség jöjjön létre Szerbia és Montenegró között. Sokan „Solania"-nak is nevezték az új formációt. A megállapodást végül is Szerbia és Montenegró 2002 márciusában írta alá, és december 8-án lépett életbe az új alkotmányos szerződés.[31] Innentől kezdve az EU párhuzamos tárgyalásokat folytatott a két tagköztársasággal, noha azok ügyeit nem választotta el teljesen.

A NATO-val kapcsolatos viszony kezdeti alakulását nagyban befolyásolta, hogy a háborút követő rendezésben miként sikerült együttműködnie a Jugoszláv Szövetségi Köztársasággal. Kostunica államfő ellenséges magatartása a kooperáció lehetőségét is kizárta, így az enyhülésre csak Djindjics kormányra kerülése után kerülhetett sor. Szintén komoly belpolitikai akadályként merült fel még a NATO-hoz való közeledés szempontjából, a szerb társadalom kiterjedt ellenszenve a bombázások következtében. Az első lépések megtételére végül is 2001 márciusától került sor, amikor a NATO döntött a jugoszláv erők visszaengedéséről a Koszovó határa menti területekre, ahova szélsőséges albánok rendszeresen szerveztek támadó akciókat.[32] Ez fokozatosan maga után vonta a szerb kormány azon álláspontját, hogy tovább kell javítani a kapcsolatot, de a teljes tagság helyett az elsődleges céllá a Partnerség a békéért (Partnership for Peace, PfP) programba való felvétel vált. Ennek megfelelően a JSZK 2001 szeptemberében jelezte is érdeklődését a NATO felé, amit Oroszország is figyelemmel követett.[33] A tárgyalások 2002 áprilisától gyakoribbakká váltak, melyek következtetései alapján a kormány felkérte a külügy- és a védelmi minisztériumot a szükséges változtatások megtételére. Zoran Zsivkovics 2003. májusi látogatása során megerősítette Lord Robertsonnak, a NATO akkori főtitkárának a szerb törekvéseket, és ígéretet tett a Hágával való együttműködésre, többek között Ratko Mladics felkutatására.[34] A PfP-tagság felvetésére pozitívan reagált Lord Robertson, és még 2003-ban be is indítottak Szerbia és Montenegróval egy együttműködési programot.[35]

2003 végétől azonban meglehetősen zavaros belpolitikai időszak köszöntött be Szerbiában, melynek egyik jellegzetessége volt a szélsőséges nacionalisták megerősödése és a demokratikus erők rendkívüli megosztottsága. A szerb társadalmon és a politikán belül is elterjedtté vált az a nézet, mely szerint Szerbia belső gondjairól a Nyugat tehet, mert nem adott elegendő segélyt, hogy lehetetlen helyzetbe kényszerítette a szerb demokratikus erőket. A komoly társadalmi és gazdasági problémáktól nyomasztott társadalmon belül könnyen támogatókra lelt a demagóg politika, melyet az SRS és az SPS remekül ki is használt. Olyannyira, hogy az SRS kapta a legtöbb szavazatot, míg a demokratikus erők megosztottsága társadalmi bázisukat is szétzilálta. A szélsőségeseknek így majdnem sikerült koalícióba vinniük a DSS-t. Kostunica azonban végül hű maradt eredeti elveihez, és inkább kisebbségi kormányzást vezetett be két kisebb párttal közösen.[36] Mindazonáltal a szélsőségesek megerősödése komoly figyelmeztetést jelentett Kostunica kormánya felé az elkövetkezendő időszakra.

[31] Gallagher 2005, 115–16.
[32] Bideleux 2007
[33] *The Federal Republic of Yugoslavia shows interest in PfP*. NATO Update, 2001. szeptember 28-29. (http://www.nato.int/docu/update/2001/0924/e0928a.htm, 2007. 11. 05.)
[34] *Serbia seeks to become NATO partner.* NATO Update 2003. május 20. (http://www.nato.int/docu/update/2003/05-may/e0520a.htm, 2007. 11.04.)
[35] *Foreign-political position of Republic of Serbia with emphasis on the accession to the Partnership for Peace Program* (Ministry of Foreign Affairs→ Foreign Policy→ Multilateral issues→ Serbia and the Partnership for Peace Program: http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm, 2007.11.10.)
[36] Bideleux 2007

3.2. A szerb külpolitika második korszaka Montenegró függetlenedéséig

A kisebbségi kormányzásba kényszerült Kostunicának és pártjának továbbra is az elsődleges problémája maradt a Hágával való kapcsolat kezelése. E kapcsolat alakulása azonban a fokozódó uniós és PfP tárgyalásoknak köszönhetően egyre több területre fejtette ki hatását. Végül a szerb kormány egy köztes megoldást választott, ami nem minősült ugyan kooperációnak a részéről, de nem is jelentett totális szembefordulást. 2004. március 30-án a szerb országgyűlés, a skupsztina döntött a szerb háborús bűnösöknek juttatandó nagy összegű támogatásról, mellyel azok családjainak jövőjét kívánták biztosítani, miután a bűnösök már önkéntesen jelentkeznek Hágában. Ez a „liberális" megközelítés azonban erőteljes ellenreakciót váltott ki a nyugati hatalmakból. Az amerikai kongresszus április elsején befagyasztotta a Szerbiának szánt 26 millió dollárnyi segély folyósítását, valamint az EU és a NATO is felfüggesztette az addigi tárgyalásokat. 2004 júniusában pedig Carla del Ponte az ENSZ BT előtt jelentette be, hogy Belgrád semmilyen formában nem működik együtt Hágával.[37] Mindeközben Szerbiában végre sikerült kilábalni az elnökválasztási patthelyzetből, és Borisz Tadics, a DS vezetője lett az új szerb államfő, aki már első nyilatkozataiban hangsúlyozta, hogy prioritásai között szerepel az Európai Unióval és a hágai törvényszékkel való együttműködés, mivel az Szerbia gazdasági és politikai fejlődésének előfeltétele.[38]

2004 végére úgy is tűnt, hogy enyhül a viszony az unióval, melynek hátterében az állt, hogy több vádlott is önkéntesen jelentkezett Hágában. Annak felszínre kerülése viszont, hogy Belgrád továbbra is támogatja a vádlottak családjait, az EU újabb elhidegülésével járt, s fel is függesztették a stabilizációs és társulási egyezményről (Stabilisation and Association Aggreement, SAA) szóló tárgyalások megkezdéséről folyó egyeztetéseket. Hasonló szankciókat léptetett életbe a NATO is a PfP tárgyalásokat illetően. Az Egyesült Államok 2005 januárjában szakította félbe a gazdasági segélyek folyósítását addig, amíg Belgrád nem mutat nagyobb hajlandóságot az együttműködésre. A hihetetlen nyomás alatt Kostunica kénytelen volt engedményeket tenni a nemzetközi közösség felé. Egyrészt elérte, hogy a Jugoszláv Néphadsereg egyik kulcsfigurája, Nebojsa Pavkovics megjelenjen Hága előtt, valamint aláírt a NATO-val egy olyan megállapodást, melyben engedélyezte, hogy a NATO- és a KFOR-csapatok Szerbián keresztül juthassanak el Koszovóba és Boszniába.[39] Továbbá 2005 februárjában Szerbia és Montenegró külügyminisztere, Vuk Draskovics is elismerte, hogy Mladicsot a szerb biztonsági erők bújtatják.

Ezek a fejlemények tavaszra hozták meg az eredményüket. Az Európai Bizottság 2005 áprilisában bejelentette Szerbia és Montenegró készen áll az SAA-tárgyalások megkezdésére, melynek időpontját 2005 novemberére tervezték. A végső szót aztán az Európai Tanács luxembourgi ülése mondta ki, október 4-én. Mindazonáltal az EU továbbra is a törvényszékkel való együttműködéstől tette függővé a tárgyalások menetét, s nem határozott meg számára végső határidőt sem. Mindezzel párhuzamosan Montenegrónak egyre nagyobb terhet jelentett Szerbia huzavonája a nemzetközi közösséggel, mellyel ráadásul korlátozta Montenegró segélyekhez jutási lehetőségeit is, és így egyre időszerűbb lett a szakítás is.[40]

2005 tavaszán a koszovói kérdés is újult erővel jelent meg a külpolitikai agendán. A már évek óta halogatott rendezés miatt a nemzetközi közösség úgy határozott, hogy ideje lenne érdemi tárgyalásokba fogni. Szerbia egy olyan javaslattal állt elő, mely Koszovónak Szerbia és Montenegrón belül az autonómiánál többet, a függetlenségnél viszont kevesebbet adott volna. Ez az elképzelés viszont már ekkor sem felelt meg az albánoknak, akik számára az egyetlen elfogadható

[37] Bideleux 2007, 313.
[38] Bideleux 2007, 314.
[39] Pond, Elizabeth: *Endgame in the Balkans. Regime Change, European style.* Washington D.C., 2006, Brookings Institution Press, 222.
[40] Bideleux 2007

alternatívát a függetlenség jelentette. Ami Koszovó szerb többségű területeinek leválasztását illeti, az azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a régió más országaiban is beindultak volna a határmódosító törekvések, melyek destabilizálhatták volna az egész Balkánt.[41] Megoldás így viszont nem is született.

Aztán 2006. januárban a Mladics-üggyel a szerb politika ugyanoda tért vissza, ahonnan 2005-ben elindult. Ezúttal azonban Olli Rehn, a bővítési ügyekért felelős biztos figyelmeztette Belgrádot. A szerbeknek annyit sikerült elérniük, hogy a kiadás határidejét kitolták 2006. március 31-ig. A végeredményen azonban nem változtatott. 2006. május 3-án az EU, a Hágával való együttműködés hiányára hivatkozva felfüggesztette az addigi tárgyalásokat.

Szintén májusban ért véget Szerbia és Montenegró hosszú és küzdelmes házassága. 2006. május 21-én tartották a mindent eldöntő népszavazást, melyen a szavazók több mint 55 százaléka a függetlenség mellett voksolt, és június 3-án be is jelentették Montenegró önálló államiságát. A szerb vezetők nem siettek gratulálni a frissen függetlenné vált állam vezetőinek. Tadics államfő is csak némi késéssel látogatott el Montenegróba. Mindazonáltal azok a félelmek, melyek Montenegró függetlenné válása esetén szerb katonai beavatkozás rémével fenyegettek, alaptalannak bizonyultak.

3.3. Az önálló Szerbia külpolitikája

3.3.1. Fókusz Koszovón

A két állam uniójának felbomlása Szerbiában nem okozott komolyabb irányváltást a külpolitikában, amit egyrészt a személyi, másrészt az állam jogfolytonossága garantált. A volt államszövetség jogutódja Szerbia lett, és a legfontosabb pozíciókon (pl. államfő, kormányfő, külügyminiszter) nem következett be személyi változás. Lényeges eltolódás következett be ugyanakkor mind a nemzetközi, mind a szerb politikai diskurzusban Koszovó irányába. Ennek egyik vitathatatlan jele volt az új szerb alkotmány elfogadását körbelebegő nemzetközi figyelem és aggodalom. A 2006. október végén, népszavazással elfogadott alkotmány preambuluma ugyanis Koszovót Szerbia integráns részeként definiálta, méghozzá úgy, hogy az állami és nemzeti egységet megtestesítő államfő esküjébe foglalták bele[42], ami a státuskérdést rendezni kívánó hatalmak felé azt közvetítette, hogy Szerbia továbbra is az állami szuverenitása megsértésének tekinti Koszovó elszakítását. Másfelől az alkotmány megkötötte az államfő kezét is a koszovói ügyek tárgyalását illetően.

Ilyen körülmények között került nyilvánosságra a Koszovó státusának rendezésére kijelölt ENSZ különmegbízottnak, Martti Ahtisaarinak a tervezete, ami ha csak fokozatosan is, de megnyitotta volna az utat a koszovói albánok önállósági törekvései előtt azáltal, hogy „nemzetközileg ellenőrzött függetlenséget”[43] ajánlott Koszovónak. A tervezetet azonban csak a mérsékeltebb

[41] Batt, Judy: *The question of Serbia*. *Chaillot Paper*, No. 81., 2005. augusztus (Institute for Security Studies: http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai81.pdf, 2007. 11. 01.)

[42] *Constitution of the Republic of Serbia*, 2006, Article 114.: While assuming the office, the President of the Republic shall take the following oath before the National Assembly: "I do solemnly swear that I will devote all my efforts to preserve the sovereignty and integrity of the territory of the Republic of Serbia, including Kosovo and Metohija as its constituent part, as well as to provide exercise of human and minority rights and freedoms, respect and protection of the Constitution and laws, preservation of peace and welfare of all citizens of the Republic of Serbia and perform all my duties conscientiously and responsibly." (Parliament of the Republic of Serbia: http://www.parlament.sr.gov.yu/content/eng/akta/ustav/ustav_ceo.asp, 2007. 11. 10.)

[43] *Német diplomata az unió Koszovó-megbízottja*. MTI, 2007. július 29. (http://hvg.hu/vilag/20070729_Ischinger_unio_solana_koszovo_Ahtisaari.aspx, 2007. 11. 11.)

Megjegyzés: Az eredeti Ahtisaari-terv elérhető a United Nations Office of the Special Envoy for Kosovo (UNOSEK) weboldalán: http://www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html

koszovói albán politikusok tartották elfogadhatónak, Szerbia részéről pedig egyértelműen elutasító visszajelzést kapott. A tervezet megvalósítását azonban nem csak Szerbia akadályozta, hanem az állandó BT-tag Oroszország is, mely előre bejelentette, hogy meg fogja vétózni a tervet. Ezt követően javasolta az EU és az Egyesült Államok, hogy az ún. kontaktcsoport közvetítésével – melyben az USA, Oroszország, Franciaország, az Egyesült Királyság, Németország és Olaszország képviselője foglal helyet – még további 120 napig folytassanak tárgyalásokat.[44]

A kompromisszumkeresésnek azonban nem kedveztek a szerb belpolitikai fejlemények sem. A 2007. januári választásokon ismételten a szélsőséges nacionalisták szerepeltek a legjobban, és csak egy rendkívül nehézkes és hosszú koalíciós tárgyalás végén, 2007 májusára sikerült megalakítania Kostunicának a demokratikus pártokból kabinetjét. A kormány öt pontban foglalta össze legfontosabb teendőit. Ezeken belül az első helyen szerepelt Koszovó státusának rendezése a szerb elképzelések alapján, melyet az európai integráció követett a sorban, és csak azt követően ejtettek szót a Hágával való együttműködésről.[45] A koalíciós kormány megalakulását 2007. június 13-án az SAA-tárgyalások ismételt megnyitása követett, mellyel az unió a szerb demokratikus fejlődést kívánta alátámasztani és megerősíteni.[46] A tárgyalások újrakezdésére egyébként már 2006 júliusában ígéretet tett az EU, és annak érdekében, hogy nehogy visszalépés következzen be Szerbiában rendszeres szakpolitikai és egyéb egyeztetéseket tartottak 2006 ősze során.[47] A tárgyalások megkezdését ugyanakkor Carla del Ponte ismételt feltűnése zavarta meg, aki június végén újra Mladics átadását követelte, és megerősítette, hogy Olli Rehnnel közösen azon az álláspontón vannak, hogy „Szerbia mindaddig nem kaphatja meg az EU- tagjelölti státust, amíg nem bizonyítja a hágai testülettel való teljes együttműködését”[48]. Mindazonáltal Mladics kiadatásával szemben ekkor már nem alakult ki olyan nyílt ellenállás Belgrád részéről, mint korábban.

Az átmeneti szünetet követően 2007 júliusától a figyelem ismét Koszovóra terelődött. Az EU és az Egyesült Államok újabb rendezési tervvel álltak elő, de mivel az egy önálló albán állam létrehozásával járt volna, Kostunica határozottan elutasította, amit a NATO főtitkárának, Jaap de Hoop Scheffernek is megerősített.[49] A tervezetet a végén nem is bocsátották szavazásra az ENSZ-ben, ami a szerb diplomácia egyik nagy sikerének számított. A megoldhatatlan helyzetben végső soron úgy döntöttek, hogy a felek még 2007. december 10-ig tárgyaljanak és próbáljanak meg közös nevezőre jutni. Ez első körben Szerbiának kedvezett, de ezt követően a közös megoldás lehetőségét az is folyamatosan csökkenti, hogy a koszovói albán vezetés, tudatában a szerbpárti Oroszország esetleges vétójának az ENSZ-ben történő rendezés esetén egyre inkább a függetlenség egyoldalú kikiáltása felé tolódott el.[50] Belgrád azóta számos ötlettel állt elő, még Koszovó és Szerbia konföderációjának lehetőségét is felvetette, hogy megtarthassa a területet. A koszovói albánok viszont hajthatatlanok voltak és csak a függetlenséget tekintették alternatívának.[51] Számos alkalommal felvetődött Koszovó etnikai alapon történő megosztása, de erről a szerb vezetésnek

[44] *Német diplomata az unió Koszovó-megbízottja.*
[45] Németh András: *Belgrád első száz napja. Új emberek, régi gondok*. In *HVG*, 2007, 35. sz., 2007. augusztus 29. (http://hvg.hu/hvgfriss/2007.35/200735HVGFriss86.aspx, 2007. 11. 10.)
[46] Heeskens 2007.
[47] Priorities. Serbia - European Union relations and cooperation.
[48] *Del Ponte folytatja: Mladics lassan kézre kerülhet*. MTI 2007. június 28. (http://hvg.hu/vilag/20070628_del_ponte_mladic.aspx, 2007. 11. 12.)
[49] *Szerbia a most készülő Koszovó-tervet is elutasítja*. MTI, 2007. július 14. (http://hvg.hu/vilag/20070714_szerbia_koszovo_kostunica.aspx, 2007. 11. 12.)
[50] Németh András: *Bizonytalan koszovói jövő. A végjáték kezdete*. In *HVG*, 2006. 32. sz., 2007. augusztus 8. (http://hvg.hu/hvgfriss/2007.32/200732HVGFriss78.aspx, 2007. 11. 09.)
[51] Németh András: *Bizonytalan koszovói jövő. A végjáték kezdete*. In *HVG*, 2006. 32. sz., 2007. augusztus 8. (http://hvg.hu/hvgfriss/2007.32/200732HVGFriss78.aspx, 2007. 11. 09.)

elutasító volt az álláspontja. Közben a 2007. novemberi koszovói választásokat az egykori gerillavezér, Hasim Thaqi nyerte meg, aki szintén az egyoldalú megoldás irányába hajlott. Még utoljára, november 26. és 28. között összeültek az érintettek az ausztriai Badenben, de megállapodásra itt sem jutottak a felek. Mindezek ellenére 2007-ben nem került sor Koszovó függetlenségének kikiáltására, melynek hátterében a 2008. januárban és februárban esedékes szerb államfőválasztás állt.

A feszült körülmények között tovább folytak a tárgyalások az unióval is, mellyel egy „technikai jellegű" egyezményt írt alá Szerbia 2007. szeptember elején a jövendőbeli SAA tartalmáról, de amint azt Olli Rehn korábban is hangsúlyozta, a háborús bűnösök kiadása továbbra is követelmény marad.[52] Ugyanakkor a koszovói ügy kiéleződése bonyolultabbá tette Szerbia és az uniós tagállamok közti kapcsolatokat. Ugyanis számos tagállam, köztük Spanyolország és Ciprus határozottan elutasítja a tartomány függetlenségét, míg mások, így Németország és az Egyesült Királyság egy platformra helyezkedve az Egyesült Államokkal annak egyoldalú elismerését sem tartották kizártnak. Ez egyrészt a koszovói kérdésben azt jelenti Szerbiának, hogy nem egy egységes unióval szemben kell tárgyalnia Koszovóról, másrészt az unión belüli blokkosodás a társulási és csatlakozási folyamatban a visszájára is fordulhat. Mindazonáltal az EU képviselete a német Wolfgang Ischinger révén negatív jelzés Szerbia felé.

Mindeközben a NATO-val kapcsolatos érzelmek is tetőpontra értek. Nemrégiben éles vita bontakozott ki Borisz Tadics és Vojiszlav Kostunica között Szerbia NATO-tagságáról. Míg az előbbi azt Szerbia egyik stratégiai célkitűzésének tekinti, addig a kormányfő Szerbia semlegességének jelentőségét hangsúlyozza.[53] Szerbiát 2006. december 14-én vették fel a Partnerség a békéért programba, Bosznia-Hercegovinával és Montenegróval egy időben,[54] ami nem okozott belpolitikai viszályt. Mindez jelezte, hogy még mindig nem alakult ki konszenzus a két legfontosabb párt között, és hogy a jövőben is várhatóak inkonzisztens lépések a szerb külpolitikában.

A helyzet változatlanságát vetítette előre a 2008-as elnökválasztás eredménye is. Noha a választások első fordulójából a nacionalista Tomiszlav Nikolics került ki győztesen – mely továbbra is tükrözte a korábban ismertetett trendeket Szerbiában –, a második fordulóban, melyben már csak az orosz-orientációjú Nikolics és az Európa-párti Tadics versengett egymással, ha csak kis fölénnyel is, de az utóbbi győzött. Ez megnyugtatta a nyugati vezetőket is afelől, hogy Szerbia nem tér le az „európai" útról. A koszovói kérdés lezáratlansága ugyanakkor átmeneti akadályokat gördített az unióhoz való további közeledés elé, többek között a stabilizációs és társulási megállapodás megkötése elé, melyet eredetileg 2008 januárjára terveztek. Ehelyett egy átfogó politikai megállapodás-csomagot ajánlott fel az EU Szerbiának, mely tartalmazott volna kereskedelmi, vízumkönnyítéseket és oktatási együttműködésre vonatkozó rendelkezéseket is. Továbbá az unió megfogalmazta egy koszovói misszió létrehozásának tervét is, amit azonban Kostunica kormányfő élesen elutasított, s mely ismét egy hosszantartó huzavona tárgya lett a Szerbia, Koszovó és a nemzetközi közösség (elsősorban EU és ENSZ) között.

3.3.2 Regionális együttműködés és szomszédságpolitika

[52] *Szerbia az EU-társulási szerződés küszöbén.* MTI, 2007. szeptember 10. (http://hvg.hu/vilag/20070910_szerbia_eu.aspx, 2007. 11. 10.)
[53] *A NATO-ról vitatkoznak a szerbek.* MTI, 2007. szeptember 27. (http://hvg.hu/vilag/20070917_szerb_nato.aspx, 2007. 11. 10.)
[54] *Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia join NATO Partnership for Peace.* NATO Update, 2006. december 14. (http://www.nato.int/docu/update/2006/12-december/e1214a.htm, 2007. 11.15.)

A délszláv háborúk következtében a jugoszláv utódállamok, így Szerbia is kiszakadtak az addigi, az egész régiót felölelő gazdasági, társadalmi és politikai egységükből. A háború után számos olyan probléma, mint például a határokon átnyúló drog- és emberkereskedelem, vagy a nemzetközi bűnözés merült fel, illetve számos olyan konfliktusforrás (pl. kisebbségi kérdések) maradt, melyek rendezésére csak regionális szinten van mód. Mindezt a nemzetközi közösség már a koszovói konfliktus idején felismerte, valamint azt is, hogy a térség stabilitásához és békéjéhez elengedhetetlen a regionális együttműködés megteremtése.

Mindazonáltal a regionális együttműködés beindítása nem ment egyszerűen. Egyrészt a meglehetősen feszült viszonyok, a bizonytalan status quo-k, valamint annak következtében, hogy a térség országai inkább az uniós kapcsolatok építésén és a belső problémáik kezelésén fáradoztak, a regionális kooperáció valamelyest háttérbe szorult az első években. Ráadásul a projektek kivitelezése is számos deficittel küszködött. A jugoszláv utódállamokban a túlzott regionális összekapcsolódás továbbá a régi nagy Jugoszlávia ismételt létrehozásának rémét idézte, amit tovább erősített a nacionalista szerb politika.[55] Az a tény azonban, hogy az Európai Unió beépítette az európai perspektíva elérésének folyamatába a regionális együttműködés követelményét – még ha az olykor összeütközésbe is kerül a hagyományos regatta-elvvel -, megkerülhetetlenné tette a kérdést mind Szerbia, mind a többi nyugat-balkáni ország számára.

A legtöbb regionális kezdeményezés, melyhez Szerbia csatlakozott vagy megújította tagságát 2000-től, már a kilencvenes évek óta működött. Ezek közül többet is maguk a régió államai indítottak útjára. Ilyenek voltak:

- a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Central European Free Trade Agreement, CEFTA);
- a Közép-európai Kezdeményezés (Central European Initiative, CEI);
- a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés (Black Sea Economic Cooperation, BSEC);
- a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat (Southeast European Cooperation Process, SEECP);
- az Adriai – Ióni Kezdeményezés (Adriatic-Ionian Initiative, AII);
- valamint a 2002 májusában beindított Dunai Kooperációs Folyamat (Danube Cooperation Process, DCP).[56]

A fentiek mellett, illetve azokat kiegészítve két rendkívül fontos külső kezdeményezés is létrejött. Egyrészt, 1996-ban az Egyesült Államok javaslatára létrehozták a Délkelet-európai Együttműködési Kezdeményezést (Southeast European Cooperative Initiative, SECI), másrészt 1997-től Németország indítványozta a Délkelet-európai stabilitási paktum (SP) megkötését és intézményi kereteinek megteremtését. Ez utóbbira 1999 júniusában, Kölnben került sor. Végső, de nem utolsósorban pedig még ide sorolható az EU CARDS programja is, hiszen annak is fontos részét képezi a regionális együttműködés támogatása, melyet tükröz az is, hogy a források tíz százalékát kifejezetten ilyen projektre különítik el.

Szerbia eme kezdeményezésekhez 2000 októberétől folyamatosan csatlakozott, és elsősorban 2003 után egyre több feladatot is vállalt bennük. A felsorolt programok között számos átfedés fedezhető fel, s ily módon a SP átfogó keretei rendkívül jól szolgálták az eredmények előmozdítását. Úgy

[55] Altmann, Franz-Lothar: *Regionale Kooperation in Südosteuropa*. SWP-Studie, S 12, Mai 2002 (http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=775, 2007. 10. 21.), 9-10.

[56] Serbia- regional initiatives (Ministry of Foreign Affairs→ Foreign Policy →Multilateral issues→ The Republic of Serbia and the Regional Cooperation: http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm, 2007. 11. 10.)

tűnik, a regionális megközelítés a kezdeti nehézségek ellenére egyre több tartalommal telik meg, amit jól illusztrál a SP 2006-ban kezdeményezett átalakítása, melynek értelmében 2008 márciusától a SP helyét átveszi a Regionális Együttműködési Tanács, melyben a délkelet-európai tagállamok kiterjedtebb felelősségvállalását (ownership) kívánják megvalósítani. Az SP számos eredményt ért el a gazdaság területén is, így többek között munkája eredményeképpen 2006-ban felállhatott a Délkelet-európai Régió Energiaközössége, illetve 2007-ben Szerbiának, Bosznia-Hercegovinával közösen sikerült tagságot szereznie a CEFTA-ban.[57]

A javuló regionális együttműködés a bilaterális kapcsolatok tekintetében is érzékelhető. Horvátországgal az utóbbi egy-két évben fokozták a politikai dialógust, melynek köszönhetően több előrelépés is történt annak érdekében, hogy javítsák a kisebbségeik és menekültek helyzetét. Bosznia-Hercegovina, de legalább is a Republika Srpska mindig is egy sajátságos helyzettel rendelkezett a szerb külpolitikában, amint arra már a korábban is utaltam. A regionális kapcsolatok fejlődése ugyanakkor további lökést adott a viszony fejlesztésére. Másfelől eme kapcsolatok nemzetközi megítélése nem mellőzi azokat a véleményeket sem, melyek szerint Szerbia még mindig igényt tart, de legalább is további befolyással akar lenni a bizonytalan státuszú állam szerb entitásán belüli politikára. Különösen aktuális ez a felvetés, ha figyelembe vesszük a koszovói kérdés körüli bizonytalanságokat.

A szomszédságpolitika jelentőségének növekedését fokozta a 2004-es és a 2007-es EU-bővítés is, hiszen Szerbia három szomszédja is a csatlakozó országok között volt, melynek köszönhetően tovább nőtt az EU közvetlen érintettsége Szerbiával. Ezek az országok fontos tapasztalatokkal gazdagíthatják Szerbiát, illetve a határon átnyúló együttműködések révén közelebb vihetik az Európai Unióhoz.

4. A szerb-magyar kétoldalú kapcsolatok

A modern magyar-szerb kapcsolatok története több mint egy évszázadra tekint vissza, ami nem nélkülözte a konfliktusokat sem, melyek forrása többek között a nemzetiségi kérdés volt. Ez utóbbi az elmúlt néhány év kapcsán is elmondható. Magyarországon jelenleg nagyjából ötezres szerb kisebbség él, míg Szerbiában a lakosság 3,91 százaléka magyar, kiknek többsége a Vajdaságban él. Emellett a kapcsolatok alakulását döntően befolyásolta a szomszédsági viszony. Szerbia, Magyarország szomszédjaként fontos hatással van annak stabilitására, mindazonáltal a kiegyensúlyozott gazdasági és politikai kapcsolatok Szerbia szempontjából is rendkívül lényegesek, ugyanis Magyarország a legfontosabb tíz kereskedelmi és gazdasági partnere közé tartozik.[58] 2002 januárjától a két ország között szabadkereskedelmi egyezmény is életbe lépett.[59]

A vizsgált időszak szempontjából érdemi kapcsolatok Szerbia és Magyarország között a Milosevics ellenzékével kialakított kapcsolatokra vezethető vissza. Magyarország a Délkelet-európai stabilitási paktumhoz kötődő Szegedi folyamat keretében igyekezett előmozdítani szomszédjánál a demokratikus átalakulást. A 2000-es fordulat után a korábban kiépített kapcsolatok és intenzívebb párbeszéd pozitív alapot nyújtottak a bilaterális folyamatok fejlődéséhez. Ezt jól mutatták a magas

[57] Multilateral issues. Serbia - regional initiatives. (Ministry of Foreign Affairs→Foreign Policy→Multilateral issues→The Republic of Serbia and the regional cooperation: http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm, 2007. 11. 03.)

[58] Bilateral issues- Hungary (Ministry of Foreign Affairs (Serbia)→Foreign Policy→ Bilateral issues→Hungary: http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm, 2007. 10. 10.)

[59] Kétoldalú kapcsolatok. Szerbia. (Külügyminisztérium honlapja→Kétoldalú kapcsolatok → Szerbia → Politikai kapcsolatok: http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldalu_kapcsolatok/ketoldalikapcsolatok.aspx?d=Politikai%20kapcsolatok&c=125&z=Eur%c3%b3pa, 2007. 10. 20.)

szintű látogatások mindkét irányba (2001-ben Budapestre látogatott Kostunica és Djindjics is, valamint Orbán Viktor is elutazott Belgrádba), valamint az akkori jugoszláv miniszterelnök, Djindjics nyilatkozatai is ezt sugallták. A kapcsolatok olyannyira kiegyensúlyozottnak tűntek, hogy kezdetben még a magyar státustörvénnyel szemben sem alakult ki érdemi ellenállás a szerbek részéről. [60]

2003-ban azonban a helyzet valamelyest módosult, amiben szerepet játszott Zoran Djindjics meggyilkolása, és a szerb nacionalisták megerősödése is.[61] Noha éppen ebben az évben írta alá Budapesten a szerb kormányfő, Zoran Zsivkovics a kétoldalú kisebbségi egyezményt, a kettős állampolgársággal kapcsolatos szerb álláspont eltávolodott a korábbi kompromisszumtól. Ehhez hozzájárult a magyarokat érő atrocitások elszaporodása, ami határozottabb fellépést idézett elő a magyar fél részéről, s megrontotta a két ország kapcsolatát.[62] Mindez rámutatott a kétoldalú kapcsolatok kiegyensúlyozatlanságára, illetve arra, hogy a kisebbségi kérdés elsősorban a magyar fél szempontjából prioritás, tekintve, hogy a magyarországi szerbek jogait nem fenyegette veszély. A szerbek szempontjából a kisebbségi kérdésnek inkább abból a szempontból van jelentősége, hogy Szerbiának nem érdeke Magyarország elidegenítése, mivel az a szerb euroatlanti integrációs törekvések egyik fő támogatója, és a vele kialakított jószomszédi és gazdasági kapcsolatok hozzájárulnak Szerbia stabil fejlődéséhez és uniós kapcsolatainak fejlesztéséhez.

Különösen relevánssá váltak a fentiek Magyarország 2004-es uniós csatlakozását követően. Szerbiát rendkívül kényelmetlenül érintette, hogy a magyar európai parlamenti képviselők a vajdasági magyarok ügyét uniós szintre emelték, melynek eredményeként 2005-ben, Doris Pack vezetésével EP delegáció érkezett a Vajdaságba, hogy maga győződjön meg az ottani helyzetről, és el is marasztalta a szerb vezetést annak elégtelen fellépése miatt.[63] A kapcsolatok javítása végett a két ország között több megállapodás is született ezt követően. Egyrészt Gyurcsány Ferenc 2005. május 26–27-i Szerbia és Montenegró-i látogatása alatt aláírtak egy gazdasági együttműködési megállapodást, valamint egy a magyar–szerb/montenegrói kormányközi vegyes bizottság megalakításáról szóló jegyzőkönyvet. A 2005-ös gazdasági együttműködési megállapodást 2006 májusában a gazdasági együttműködési vegyes bizottság felállítása követte.[64] 2007-ben pedig több magas szintű látogatásra is sor került, Magyarországra látogatott mind Kostunica kormányfő, mind külügyminisztere, Vuk Jeremics.

Azonban a legaktuálisabb kérdések, amik jelenleg felmerülnek Magyarország és Szerbia között, az előbbi schengeni csatlakozása 2008-ban, valamint a koszovói kérdés. A schengeni belépésnek köszönhető szigorítások ellenére előreláthatólag nem fognak romlani a kapcsolatok, mivel Magyarország (és az EU is) a maga részéről mindent megtesz, hogy ez a lehető legkevésbé érintse hátrányosan a szerb-magyar gazdasági és emberi kapcsolatokat. A koszovói ügy Magyarország szempontjából amiatt rendkívül jelentős, mert a várható szerb menekülthullám a Vajdaságban kapna menedéket, ami érzékenyen érintené a helyi magyarságot, és félő, hogy esetleg újra elszaporodnának az atrocitások. Ezért Magyarország nem is vállal föl markáns álláspontot a kérdésben, inkább háttérbe húzódik és kivár, és ilyen formában nem is tekinthető Szerbia határozott ellenlábasának.

---

[60] Szilágyi Imre: *A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után.* In *Külügyi Szemle*, 2004. 3. évfolyam, 1–2. sz.

[61] Szilágyi Imre: *Délszláv szomszédaink Magyarországról és a magyarokról*. In *Európai Tükör*. 2004. május

[62] Szilágyi 2004. In *Külügyi Szemle*

[63] Szilágyi, Imre: *Hungary and the Western Balkans since 1990*. In *Foreign Policy Review*, 2005. 3. évf., 1–2. sz.

[64] Kétoldalú kapcsolatok. Szerbia. (Külügyminisztérium honlapja→Kétoldalú kapcsolatok → Szerbia → Politikai kapcsolatok: http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldalu_kapcsolatok/ketoldalikapcsolatok.aspx?d=Politikai%20kapcsolatok&c=125&z=Eur%c3%b3pa, 2007. 10. 20.)

Összefoglalás és kitekintés

Szerbia 2000 óta egy rendkívül ellentmondásos külpolitikát folytatott, ami egyértelműen jelezte és jelzi mind a mai napig, hogy Szerbia még mindig nem nézett szembe a múltjával, és hogy azt nem is lesz képes könnyen lezárni. A gazdasági kényszerek és a politikai szempontok számos alkalommal kényszerítették az államfőt vagy a kormányfőt arra, hogy lavírozó politikát folytasson annak érdekében, hogy ki lehessen elégíteni mindegyik igényt. Erre különösen a hágai Nemzetközi Törvényszékkel való együttműködés történetében találhatunk precedenst. Szintén számos kétely övezi a NATO-val való kapcsolat jövőjét. Tényleg reális és a szerb társadalom szempontjából elfogadható az a Borisz Tadics által hangoztatott szlogen, hogy már most csatlakozzanak a NATO-hoz? Valószínűleg még nem, ráadásul belpolitikailag is könnyen támadható, és a jelen politikai csatározások között a szükséges támogatás megszerzése reménytelen.

Ennek ellenére az inkoherens külpolitikai irányvezetésben is fellelhető egy rendkívül kiemelkedő prioritás: az uniós csatlakozás. Tény, hogy e téren is voltak nehéz időszakok, de mind az unió, mind Szerbia tisztában van vele, hogy jövőjük végérvényesen összefonódott, ami egészen a kilencvenes évek elejére vezethető vissza. Az EU most már nem vonulhat ki a Nyugat-Balkánról, így Szerbiából sem. Ennek megfelelően a cél mindkét fél szempontjából a kiegyensúlyozott kapcsolatok megteremtése, melyhez azonban egyelőre elengedhetetlennek tűnik az európai perspektíva fenntartása. Abban az esetben pedig, ha Szerbia összes szomszédja csatlakozik az Európai Unióhoz, akkor szinte kizárt, hogy más megoldáshoz nyúljon Szerbia. Ugyanakkor Koszovó függetlenedése dacos visszahúzódáshoz vezethet átmenetileg a külpolitikájában.

2008. február 17-én a koszovói albánok kikiáltották függetlenségüket az ENSZ BT támogatása nélkül. Az ilyen egyoldalú lépés kérdéses legitimációja ellenére, nem volt valóban várható, hogy Szerbia hivatalosan beavatkozik katonailag a térségben. Azzal túl sokat kockáztatott volna, ráadásul a közvéleménykutatások is azt mutatták – legalább is akkor, amikor a koszovói kérdés nem volt kiemelt napirenden –, hogy a szerbek többsége számára már nem a koszovói kérdés az elsődleges, hanem a mindennapi megélhetésük. Ami valószínűbb volt, s ami szintén csapdát jelentett volna a demokratikus szerb honatyák számára, az hogy etnikai villongások fognak kiindulni Szerbia területéről, s ezt a szerb kormányzatnak kezelnie kellett volna. Végül is politikai szinten maradt a konfliktus, és nem vezetett komolyabb összecsapáshoz. Ez fontos jelzés volt a nemzetközi közösség és az EU számára, hogy milyen jövőben gondolkodik Belgrád, és hogy mennyire lesz kompromisszumkész a jövőbeli uniós társulási és csatlakozási tárgyalások során.

Bibliográfia

1. Altmann, Franz-Lothar: *Regionale Kooperation in Südosteuropa*. SWP-Studie, S 12, Mai 2002 (http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=775, 2007. 10. 21.)
2. Balázs Katalin – Szalóki Katalin: *Balkáni viszonyok- az EU és a nyugat-balkáni országok kapcsolata.* In *Európai Tükör*, 2006. július – augusztus. 7-8. sz
3. Batt, Judy: *The question of Serbia. Chaillot Paper*, No. 81., 2005. augusztus (Institute for Security Studies: http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai81.pdf, 2007. 11. 01.)
4. Bideleux, Robert- Jeffries, Ian: *The Balkans. A post-communist history*. New York, 2007, Routledge
5. *Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia join NATO Partnership for Peace.* NATO Update, 2006. december 14. (http://www.nato.int/docu/update/2006/12-december/e1214a.htm, 2007. 11.15.)

6. *Constitution of the Republic of Serbia*, 2006, Article 114. (Parliament of the Republic of Serbia: http://www.parlament.sr.gov.yu/content/eng/akta/ustav/ustav_ceo.asp, 2007. 11. 10.)
7. *Del Ponte folytatja: Mladics lassan kézre kerülhet*. MTI, 2007. június 28. (http://hvg.hu/vilag/20070628_del_ponte_mladic.aspx, 2007. 11. 12.)
8. Gallagher, Tom: *The Balkans in the New Millennium. In the shadow of war and peace*. New York, 2005, Routledge
9. Heeskens, Jörg: *Das politische System Serbiens nach einem Jahr staatlicher Eigenständigkeit*. In *Internationale Politik*. 2007. 4. sz.
10. Juhász, József: *Defenzív nacionalizmus és pragmatizmus a posztmilosevicsi Szerbiában.* In Kiss J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában.* Budapest, 2003, Teleki László Alapítvány, 239-256.
11. Juhász, József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Budapest, 1999, Aula Kiadó
12. Juhász, József – Márkusz László – Tálas Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában.* Budapest, 2003, Zrínyi Kiadó
13. Maak, Klaus Joachim – Erhardt, Wolfram: *Ein nachhaltiges Reformklima tut not*. In *Internationale Politik*. 2001. március, 3. sz., 12-20.
14. Meier, Viktor: *Der Balkan auf dem Prüfstand*. In *Internationale Politik*. 2001. március, 3. sz., 1-11.
15. Németh András: *Belgrád első száz napja. Új emberek, régi gondok*. In *HVG*, 2007, 35. sz., 2007. augusztus 29. (http://hvg.hu/hvgfriss/2007.35/200735HVGFriss86.aspx, 2007. 11. 10.)
16. Németh András: *Bizonytalan koszovói jövő. A végjáték kezdete*. In *HVG*, 2007. 32. sz., 2007. augusztus 8. (http://hvg.hu/hvgfriss/2007.32/200732HVGFriss78.aspx, 2007. 11. 09.)
17. Pond, Elizabeth: *Endgame in the Balkans. Regime Change, European style*. Washington D.C., 2006, Brookings Institution Press
18. *Serbia seeks to become NATO partner.* NATO Update 2003. május 20. (http://www.nato.int/docu/update/2003/05-may/e0520a.htm, 2007. 11. 04.)
19. Szemlér, Tamás: *Az Európai Unió és a balkáni országok kapcsolatai.* In Inotai András - Novák Tamás – Szanyi Miklós – Szemlér Tamás: *Fordulóponton a délkelet-európai gazdaságok?* VKI Műhelytanulmányok 70. szám, 2006. január, 22-33.
20. *Szerbia a most készülő Koszovó-tervet is elutasítja*. MTI, 2007. július 14. (http://hvg.hu/vilag/20070714_szerbia_koszovo_kostunica.aspx, 2007. 11. 12.)
21. Szilágyi, Imre: *Délszláv szomszédaink Magyarországról és a magyarokról*. In *Európai Tükör*. 2004. május
22. Szilágyi, Imre: *Hungary and the Western Balkans since 1990*. In *Foreign Policy Review*, 2005. 3. évf., 1-2. sz., 184-200.
23. Szilágyi Imre: *A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után.* In *Külügyi Szemle*, 2004. 3. évf., 1-2. sz., 4-27.
24. *The Federal Republic of Yugoslavia shows interest in PfP*. NATO Update, 2001. szeptember 28-29. (http://www.nato.int/docu/update/2001/0924/e0928a.htm, 2007. 11. 05.)

Internetes források

- Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma: www.kulugyminiszterium.hu
- North Atlantic Treaty Organization: http://www.nato.int/
- Republic of Serbia. Ministry of Foreign Affairs: http://www.mfa.gov.yu/index.html